

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA TÜRK KADINININ ÖRGÜTLENMESİ: ANADOLU KADINLARI MÜDAFAA-İ VATAN CEMİYETİ¹

ORGANIZATION OF TURKISH WOMEN IN THE WAR OF INDEPENDENCE: ANATOLIAN WOMEN'S MUDAFAA-I VATAN CEMİYETI

Ayşe ERKMEN

Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Gaziantep, Türkiye/ e-posta: drayseerkmen@gmail.com/ ORCID ID: 0000-0003-1157-0714

Özet

Çalışmanın amacı "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"nin yürüttüğü faaliyetleri ortaya koyarak Türk kadınının gücüne ve vatanına verdiği değere dikkat çekmektir. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkınca İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Söz konusu mübareke ağır hükümler içermekteydi. Bu nedenle Antlaşma'nın imzalanmasının hemen ardından İtilaf Devletleri Anadolu'yu işgale başlamıştır. İşgaller karşısında Türk halkı önce bölgesel, sonra da topyekün bağımsızlık hareketi başlatmıştır. Bu süreçte Türk Kadını sadece cephe gerisinde değil ön cephelereler de mücadeleye katılmıştır. Cephane üretiminde, ordunun yiyecek-giyecek ihtiyacının karşılanmasında görev alan Türk Kadını cephe gerisinde de kamuoyunun dikkatini çekmek için mitingler düzenleyerek sürece katkı sağlamıştır. Bu kapsamda dönemin Sivas Valisi'nin eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından Kasım 1919'da Sivas merkezli "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı Anadolu'nun haksız yere işgal edilmesine karşı koymak olarak belirlenmiş ve cemiyet Anadolu'da muhtelif şehirlerde şubeler de açmıştır. Cemiyetin tüzüğüne göre yönetim kurulunun 16 kişiden oluşacağı ve üyelerinin kongre tarafından gizli oyla seçileceği belirtilmiştir. Ayrıca Cemiyetin 15 günde bir toplanacağına da yer verilmiştir. Cemiyet çalışmalarını yürütürken önce Temsil Heyeti ardından da Ankara Hükümeti ile ilişki halinde olmuştur. Cemiyet, Anadolu'nun işgaline ve İstanbul Hükümeti'nin işgallere yaklaşımına karşı protesto mitingleri düzenlediği gibi İstanbul'dan Kurtuluş Savaşı için Anadolu'ya geçişleri teşvik edecek girişimlerde de bulunmuştur. Ayrıca ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik kampanyalar da başlatmıştır. Diyebiliriz ki söz konusu cemiyet, Kurtuluş Savaşı süresince Türk kadınının iftihar edilecek yönünü gösterecek faaliyetlerde bulunmuştur. Söz konusu cemiyet tarafından yürütülen faaliyetler Türk kadınının kararlılık ve azimle Kurtuluş Savaşı'na katıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Anahtar kelimeler: Kurtuluş Savaşı, Kadın, Cemiyet, Faaliyet, Telgraf

Abstract

The aim of the study is to draw attention to the power of Turkish women and the value they give to their homeland by revealing the activities carried out by the "Anatolian Women's Mudafaa-i Vatan Cemiyeti ". When the Ottoman Empire was defeated in the First World War, it was forced to sign Mondros Armistice Agreement with the Allied Powers. The armistice in question contained heavy provisions. For this reason, the Entente States started to occupy Anatolia immediately after the signing of the Treaty. In the face of the occupations, the Turkish people first started a regional and then a total independence movement. In this process, Turkish women participated in the struggle not only behind at the front facade lines but also on the front lines. Turkish women, who took part in the production of ammunition and in meeting the food and clothing needs of the army, also contributed to the process by organizing rallies behind the front lines to attract public attention. In this context, the Sivas-based "Anatolian Women's Mudafaa-i Vatan Society" was founded in November 1919 by Ms. Melek Reşit, the wife of the then Governor of Sivas, and her friends. The founding purpose of the society was to resist the unjust occupation of Anatolia and the society opened branches in various cities in Anatolia. According to the Society's statute, the board of directors would consist of 16 members and its members would be elected by secret ballot by the congress. It was also stated that the also Society would convene every 15 days. While carrying out its activities, the Association was in contact first with the Representation Committee and then with the Ankara Government. The Society organized protest rallies against the occupation of Anatolia and the Istanbul Government's approach to the occupation, as well as initiatives to encourage people to leave Istanbul for Anatolia for the War of Independence. He also launched campaigns to meet the needs of the army. It is safe to

¹ Bu araştırmanın bir kısmı, "28-30 Temmuz 2023, Uluslararası Türk ve Dünya Kadınları Kongresi"nde sunulmuştur ve kongre özet kitabında yer almıştır.

say that the society in question carried out activities during the War of Independence that showed the Turkish women's side to be proud of. The activities carried out by this society are important in terms of showing that Turkish women participated in the War of Independence with determination and determination.

Keywords: War of Independence, Women, Society, Activity, Telegram

Giriş

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na Almanya yanında katılmış ve savaştan müttefikleri ile birlikte yenik olarak çıkmıştır. Osmanlı Devleti adına savaşı bitiren antlaşma 30 Ekim 1918 tarihinde İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi'dir. Söz konusu mütareke Osmanlı Devleti için ağır koşullar içermekte idi (Sezer Ağır, 1). Mütareke'nin imzalanması ile birlikte İtilaf devletleri hiç vakit kaybetmeden ateşkes antlaşmasını ihlal ederek hemen Anadolu'yu ve İstanbul'u işgale başlamışlardır. Zira işgallere mütarekenin imzası kurumadan Musul ve Kerkük ile başlanmış, bunu Urfa, Antep, Maraş, Adana ve İstanbul'un işgali (1918) takip etmiştir. Nihayetinde İzmir'de işgale uğramıştır (1919).

Türk milleti işgaller karşısında önce bölgesel direnişe girişmiş, ardından da topyekûn teşkilatlanarak Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır. Bunu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmak, Kuvâ-yı Millîye birlikleri oluşturmak, işgalleri protesto eden mitingler düzenlemek ve yurdun tehdit altında olan bölgelerinde kongreler tertip ederek işgalleri protesto etmek ve kınamak şeklinde ortaya konmuştur. Türk kadını da erkeği ile birlikte mücadeleye katılmıştır. Öyle ki, bu süreçte Türk kadını Kuvâ-yı Millîye ruhu içinde hem cephede hem de cephe gerisinde faaliyet göstermiştir.

Kadınlar bunu; cemiyetler kurmak, protesto mitingleri düzenlemek gibi girişimlerle kamuoyunun dikkatini haksız işgallere çekerek, cepheye silah taşıyarak, cephane üretimi için cephane imalathanelerinde çalışarak, ordunun yiyecek- giyecek ihtiyacını karşılayacak faaliyetler yürüterek ve cephede silahlı mücadeleye bizzat katılarak düşmanı yurttan atmak için erkeklerle omuz omuza bir mücadeleye katılarak yapmışlardır.

Türk kadını bu kapsamda, İstanbul'da toplanan Fatih, Üsküdar, Kadıköy ve Sultanahmet mitinglerine; Anadolu'da toplanan Edirne mitinglerine, Alaşehir mitinglerine, Kızılcahamam mitinglerine katılmıştır (1919). Söz konusu mitinglerde, İzmir, İstanbul, Maraş, Antep, Urfa, Adana, Dört Yol vb. Türk topraklarının haksız ve hukuksuz işgali protesto edilmiştir (İnan, 1982:113-126; Kaplan,1998-73-81).

Kahramanlıkları ile tarih sayfaları içerisinde yer alan Türk kadınları: Şerife Bacı, Süreyya Sülün Hanım, Fatma Karadeniz, Halide Onbaşı (Halide Edip Adıvar), Kılavuz Hatice, Küçük Nezahet (Türk Jan Dark), Mudurnulu Fatma Kadın, Tayyar Rahmiye, Binbaşı Ayşe, Kara Fatma (Fatma Seher Hanım), Nazife Kadın, Asker Saime, Gördesli Makbule, Gül Hanım, Elif Bacı, Adile (Hala) Onbaşı, Halime Çavuş, Bitlis Defterdarının Eşi, Ayşe Hanım (Mehmet Çavuş), Şerife Ali Kübra (Çiftlikli Kübra), Ayşe Çavuş, Maraşlı Senem Ayşe gibi isimlerdir ²(İslam, 2021:33-62).

Millî Mücadele Döneminde (1919-1922) kurulan kadın cemiyetlerinden tespit edilenler: Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi: Kastamonu'da 10 Aralık 1919'da kurulan bu cemiyetin yönetici kadrosu şu şekildedir (Uğurluay, 2019:30). Başkan: Mevlevi Şeyhi Amil Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım. İkinci Başkan: Polis Müdürü Halil Bey'in eşi, Genel Sekreter: Sıhhat Müdürü Ferruh Niyazi Bey'in eşi Saime. Sayman: Reji müdürü Ömer Bey'in kızıdır (Kurnaz,1992: 165-166). Cemiyet üyeleri kapı kapı dolaşarak mitingler düzenleyip,

²Ayrıntılı bilgi için bakınız: Aynur İslam, (2021). Milli Mücadelede Kadın Kahramanlarımız (1919-1922), Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türkiye.

konferanslar vererek, müsamereler, sergiler ve mevlitler düzenleyerek milli davanın önemini topluma anlatmıştır. Dünya'daki kraliçelere, cumhurbaşkanlarının eşlerine gönderdiği telgraflarla işgalleri protesto etmiştir (Peker, 1955: 102; Mısıroğlu, 1976: 58; Sarıçoban 1337; Uğurluay, 2019:30). Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti Cemiyetin Yunan işgallerini kınayan faaliyetler yürüttüğü ve İzmir'in işgalini 28 Mayıs 1919'da bir bildiri ile protesto ettiği hakkında bilgi vardır (Kurnaz, 1992: 160-162). Diğer ismi bilinen cemiyetler: Asrî Kadınlar Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti Hanımlar Merkezi, Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Cemiyeti ve bu çalışmanın konusu olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti (İslam, 2021: 88-91).

Kadınlar cemiyetlerde yardım toplama faaliyetleri, cephane taşıma, mühimmat üretimi gibi her alanda faaliyet yürütmüştür (İslam, 2021:92-99). Bu çalışmada yukarıda yer verilen cemiyetlerden merkezi Sivas'ta olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti üzerinden Anadolu'nun işgali karşısında Türk kadınının aldığı tutum ele alınacaktır.

1. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

1.1. Kuruluşu

İşgallerle birlikte olağanüstü günlerin yaşandığı süreçte 19 Mayıs 1919'da IX. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde önce Havza Genelgesi, ardından Kurtuluş Savaşı'nın amacını ve stratejisini belirleyen Amasya Tamimi (21-22 Haziran 1919) yayınlanmıştır. Bunları, Erzurum (23 Temmuz-7 Ağustos 1919), ve Sivas (4-11 Eylül 1919) kongrelerinin toplanması takip etmiştir.³ Kongrelerde, Kurtuluş Savaşı'nın yol haritası belirlenmiştir (Uslu, 2019:39-47). Erzurum Kongresi kararları ile kurulan, Sivas Kongresi'nde alınan kararla ulusal özellik kazanan ve 27 Aralık 1919'da Ankara'ya taşınan Temsil Heyeti düşmanı yurttan atmak için milletin tek ümidi haline gelmiştir (Kurnaz, 1992:149). Sivas Kongresi'nin toplanmasının ardından dönemin Sivas Vali'si Reşit Bey'in eşi Melek Reşit Hanım'ın başkanlığında bölgenin ileri gelen ailelerinin kadınları ile yine bölgedeki mülki ve idari yetkililerin eşleri bir araya gelip bir kadın cemiyeti kurmak üzere harekete geçmişlerdir. Bu amaçla 5 Kasım 1919'da Sivas Numune Mektebi'nde bir toplantı düzenlemişler ve söz bir cemiyet kurma kararı almışlardır (Kaplan, 1998:87). 26 Kasım 1919'da "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti"nin beyannamesi Sivas Valiliği'ne verilmiştir. 7 Aralık 1919'da ise Cemiyet tüzüğünü de sunmuş ve yasal işlemlerin tamamlanmasını istemiştir (Baykal, 1996:1). Sivas Valisi Reşit Paşa'nın onayıyla 9 Aralık 1919 tarihinde Cemiyet resmen kurulmuştur. Cemiyet bütün kadınları tabii üyesi olarak kabul etmiştir (Özdemir, 2011:51). Böylece Melek Reşit Hanım'ın başkanlığında Sivas'ta "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" resmen kurulmuştur. Cemiyette, Samiye Hanım ikinci başkan, Şefika Hanım kâtime ve Emine Hanım'da veznedar olarak görev almışlardır (Uğurluay, 2019: 31).

Cemiyet'in 11 maddeden oluşan yönetmeliği (İnan, 1972: 196-199; Kaplan, 1998: 87-89;196-199; Sarıçoban 1337- 1338):

1. Bütün Anadolu'yu kapsayacak şekilde merkezi Sivas olarak "Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti" kurulacaktır.
2. Başta Rum ve Ermeni teşkili için faaliyetler olmak üzere her türlü işgale ve içişlerine karşılaşmasına karşı konulacaktır. Osmanlı hâkimiyetine ve İslam hukukuna karşı bir

³Ayrıntılı bilgi için bakınız: Merve Uslu (2019). Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Işığında Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Halkı (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.

- harekette bulunmadıkları sürece Gayrimüslimlerin her türlü hakkı ve hukukuna İslam kadınları her zaman riayet edecektir. Ancak, vatanın ve milletin zararına olan her türlü faaliyete karşı Türk erkeklerle birlikte vatan savunulacaktır.
3. Bu gayeye ulaşmak için bütün İslam kadınları birlik olarak çalışacaktır. İşgal bölgesindeki kadınlar rahat hareket edemeyecekleri nedeniyle onlar uygun ortam oluncaya kadar bundan mazur görüleceklerdir.
 4. “Yönetim Kurulu’nu kongre seçer. Onlar, gizli oyla başkan, ikinci başkan ve mesul sekreteri seçerler, bir de veznedar vardır.”
 5. “Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı anda henüz işgal edilmemiş Osmanlı Devleti topraklarının çoğunluğunu Türk-Müslümanlardan oluşan bölgeler birbirinden ayırlamaz. Buradaki halk kadın ve erkekler birbirine kardeşlik hisleriyle bağlıdır. Birbirinin sosyal durumuna ve ırkına saygılıdır.
 6. Cemiyeti yönetim kurulu 16 kişiden oluşacaktır.
 7. Yönetim Kurulu 15 günde bir toplanır. Başkan ve sekreter gerekli görüldüğünde ayrıca toplantıya çağrılabilir.... Cemiyetin yaptığı bütün yazışmalarda resmi mühür ile başkan veya başkan vekili ve sekreterin imzaları bulunacaktır. Bu üç üye hükümete karşı sorumlu olacaklardır.
 8. Yönetim kurulu üyelerinin tamamı üye kayıtları yapılarak görevlidirler. Masraflar, yönetim kurulu kararı ve sorumlu sekreterin imzası ile yapılır.
 9. Üç kişilik kasa heyeti (başkan, sekreter, veznedar Cemiyetin hesap işlerini yürütür.
 10. Cemiyet gerektiğinde maaşlı memur çalıştırabilir. Lüzumu halinde üye olan ve faal durumdaki üyeler bir araya gelerek bağış toplarlar.
 11. Yönetmelik, kongre kararı ile değiştirilebilir.

Cemiyet kuruluşu resmen onaylanmadan önce de valilikten aldığı izinle Sivas Numune Mektebi’nde (28 Kasım 1919 bir toplantı düzenlemiştir (Baykal, 1996:1). Toplantıda yaptığı konuşmada Melek Reşit Hanım’ın üzerinde durduğu konular kısaca aşağıdaki gibidir (Sezer Arıç, 1-2):

“Muhterem Hemşirelerim Bugün buraya toplanmaktaki maksadımız, memleketimiz hakkında görüşmek, dertleşmek, ağlaşmak, Cenab-ı Hakk’a yalvarmak, lâzım gelirse vatanın müdafası için ölüme bile katlanmaktır. Çünkü istiklâlini kaybeden bir millet, en büyük rahata nail olsa bile artık o memleketin sahibi değildir, esiridir... Hülâsa hemşirelerim, bizim için ya ölüm ya istiklâl! Bunu düşünerek “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” namı ile surf seslerimizi, memleketimizi parçalamak isteyenlere işittirmek için delâletinizle bir cemiyet teşkil etmeye karar verdik... Evet Hanımefendiler!.. Bahusus bugün için en mühim düşüncelerimiz vatan kaygısı; en büyük vazifemiz istiklâlimizi muhafaza etmek, vatanımızı kurtarmak, düşman eline teslim etmemektir. Bir tek Türk Müslüman kalıncaya kadar müdafaa etmek. Fakat zannetmeyiniz ki bu vazife yalnız erkeklere aittir. Hayır Hanımefendiler! Vatan, sevgili vatan, erkeklerin olduğu kadar da bizimdir. Biz de vatanın anasıyız...Yemin ediyoruz, ahdediyoruz; Memleketimizi düşmana vermemek için erkeklerimizle beraber çalışacağız. Kararımızı bütün Anadolu’daki Türk ve Müslüman hemşirelerimize bildireceğiz... Bütün Anadolu kadınlarının memleketlerini erkekleriyle, çocukları ve ihtiyaçları ile beraber müdafaa edeceklerini Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya mümessillerine de söyleyeceğiz. Hakka riayet etmelerini rica edeceğiz... Türk milletinin, hatta kadınlarının müdafaa-ı vatan için hayatlarını nasıl istihkar ettiklerini hem vallah, hem billah göstereceğiz...Ölümden kaçmayacağız...Bu kararı kabul ediyoruz değil mi Hanımefendiler?..”

Kuruluş çalışmalarının resmen tamamlanmasından sonra Cemiyet, yapacağı faaliyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti⁴ Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya 12 Aralık 1919 da bir telgrafla bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa da gönderdiği 13 Aralık 1919 tarihli cevabi telgrafında, cemiyetin kuruluşundan büyük bir memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir Baykal, 1996:.3-.5).

1.2. Faaliyetleri

Anadolu'da Açtığı Şubeler⁵ (Kaplan, 1998:113-134):

- 1 Kastamonu'da *Kastamonu Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 2 Amasya'da *Amasya Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 3 Kayseri'de *Kayseri Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 4 Kangal'da *Kangal Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 5 Pınarhisar'da *Pınarhisar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 6 Niğde'de *Niğde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 7 Aydın'da *Aydın ve Çevresindeki Müdafaa-i Hukuk Faaliyetleri*
 - 8 Viranşehir'de *Viranşehir Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 9 Erzincan'da *Erzincan Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 10 Eskişehir'de *Eskişehir Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 11 Burdur'da *Burdur Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 12 Yozgat'ta *Yozgat Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 13 Konya'da *Konya Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*
 - 14 Sivas merkezle birlikte toplam 14 şehirde şubeler açtığı bilinmektedir.
- Ayrıca Denizli, Isparta ve Karacahisar kadınları Cemiyetin faaliyetlerine katılmış ancak bu şehirlerde şubeler açılıp açılmadığı bilinmiyor.

1.3. Düzenlediği kadınlar arası toplantılar

Cemiyetin önemli faaliyetlerinden biri düzenlediği toplantılardır. Söz konusu toplantılarda kadınları bağımsızlık mücadelesi için bilinçlendirmeye çalışılmıştır. Zira Osmanlı Devleti 1911 yılında Trablus Garp Savaşı ile birlikte savaş sürecine girmiş ve ardından Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve devamında Anadolu'nun kurtuluşu için Kurtuluş Savaşı başlatılmıştır. Anadolu halkı bitkin ve umutsuzdur. Toplumu kadını, erkeği ve çocuğu ile birlikte bu umutsuzluk psikolojisinden çıkarıp Kurtuluş savaşına dâhil edebilmek gerekiyordu. Yukarıda da yer verildiği gibi Cemiyet bu kapsamda ilk önemli toplantısını 28 Kasım 1919'da Sivas'ta yapmıştır. Başkan Melek Reşit Hanım burada, yaptığı konuşmada olduğu gibi konuşmalarında başta İzmir ve İstanbul olmak üzere şehirlerin işgal edilmesinin kabul edilmeyeceği ve düşman karşısında birlikte hareket edilmesinin çok önemli olduğunu ifade etmiştir. Cemiyet bu tarz toplantılarını ve yazışmalarını bağımsızlık savaşı başarıya ulaşıncaya kadar yapmaya devam ettirmiştir (Dinçer ve Aysal, 2012: 153-154; Kaplan, 1998:91-92). Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyette görev alan kadınlar, şehrin önde gelen ailelerin üyeleri olduklarından akrabalarından yardım almışlardır. Düzenledikleri toplantılarda kadınlar bir taraftan direnişe yönlendirirken diğer taraftan kurtuluş için önemli miktarda para yardımı toplamıştır. Cemiyet toplanan yardımları ve harcamaları Temsil Heyetine bildirmiştir. 6 Şubat 1920 tarihli bir yazısında 300 lira Sivas şubesine, 100 lira

⁴Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nurcan Toksoy, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadolu-ve-rumeli-mudafaa-i-hukuk-cemiyeti/>.

⁵Cemiyetin şubeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Leyla Kaplan (1998). Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara

İzmir şubesine ve 100 lira da cemiyetin kendi ihtiyaçları için toplandığını belirtilmişti (Uğurluay, 2019: 31-32).

1.4. Gönderdiği Telgraflar

İstanbul'da bulunan Padişah'a, Hükümete ve Dâhiliye Nezareti'ne çektiği telgraflar: Cemiyet yaptığı toplantılarda aldığı kararlar doğrultusunda Padişah'a, İstanbul Hükümeti'ne ve Dahiliye Nezareti'ne çektiği telgraflarla onlardan işgallere karşı koymalarını istemiştir. Padişah'a çekilen telgrafta ayrıca cemiyetin kuruluş amacı hakkında bilgi verilmiştir (Kaplan, 1998:95). Bu kapsamda 1 Şubat 1920'de İstanbul Hükümeti'ne Maraş'ta yapılan işgalcilerin zalimce uygulamalarını durdurmak için çektiği telgrafta "Hükümetin harekete geçmesi istemiş ve gerekirse kadınların da görev alabileceklerini yazmıştır. Cemiyet özellikle Damat Ferit'in sadrazam olmasının Millet için felaket olduğunu, söz konusu sadrazamın İngilizler ile işbirliği içinde hareket ettiğini ve Anadolu halkının olarak kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir (Dinçer ve Aysal, 2012: 158; Kaplan, 1998:103; Uğurluay, 2019: 32-33).

İtilaf devletleri temsilcilerine gönderdiği telgraflar: Cemiyet, başta İngiltere olmak üzere Fransa, İtalya devletlerini Mondros Mütarekesi'nden sonraki işgaller ve neticesindeki zulümlerden sorumlu tuttuğu için, bu devletlere protesto telgrafları çekilmiştir. Bu ülkelerin kamuoylarının dikkatini itilaf güçlerinin haksız işgallerine çekilme amacıyla hareket etmişti. 17 Ocak 1920 tarihli telgrafında ise Amerikan Başkanı Wilson'un "İlkeleri hatırlatmış ve İzmir'in Türk Yurdu olduğunun ve ilelebet de böyle kalacağına altını çizmiştir. 24 Aralık 1919 tarihinde çekilen telgrafla Güneydoğu Anadolu'daki işgaller ve işgalcilerin bölge halkına kabul edilemez kötü uygulamaları Cemiyet tarafından protesto edilmiştir (Dinçer ve Aysal, 2012: 159; Kaplan 1998: 97-100).

Devlet başkanlarının eşlerine gönderdiği telgraflar: Cemiyet, 17 Ocak 1920'de Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi ile İngiltere ve İtalya kraliçelerine birer telgraf göndererek işgaller karşısında onlardan yardım istenmiştir. Cemiyet, ayrıca İngiliz, Fransız, Yunan ve Ermeni işgallerinin kınanması amacıyla yurt genelinde bütün kadınlara çağrılar yapmış ve kadınların işgalleri protesto eden telgraflar göndermelerini istemiştir. Bu çerçevede, Yabancı Devlet başkanlarının eşlerine de işgalleri protesto telgrafları göndermelerini istenmiştir. 17 Ocak 1920'de Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi ile İtalya ve İngiltere Kraliçelerine çekilen telgrafta: "Aziz madamlar! Biz Türk kadınları tekrar sizden rica ediyoruz. Zevcelerinize hak ve adaleti kendilerinden isteyen bir kadın tahakkümü ile söyleyiniz. Biz adil ve devamlı bir sulh istiyoruz. Bunun için Mütarekenin imzalandığı gün elimizde olan memleketlerimizin her türlü müdahaleden azade olarak bila kayd ve şart bizim elimizde kalması lazım gelir. Buna tavassut ediniz. Aziz Madamlar! Bize yapılan haksızlıkları düşününüz. Bunun tamiri için vicdanınızın emriyle hareket ediniz. Memleketlerinin müdafaası yolunda evlatlarını, kocalarını, kardeşlerini kaybeden Anadolu'nun gözleri yaşlı anaları, kızları, kardeşleri size hürmet ve tazimlerini yollar..." Bu telgrafın bir benzeri de 17 Ocak 1920'de Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un eşi Bayan Wilson'a çekilmiştir. Telgrafta, "Wilson ilkelerine güvenerek teslim olan Türk Milleti'nin haklarının geri verilmesi istenmiştir (Kaplan 1998:100-101; Sarıçoban, 2017:1338-1339).

Osmanlı Basınına protesto telgrafları: Anadolu'da işgaller karşısında mücadele sürerken İstanbul basınında Kurtuluş Savaşı karşıtı yazılar yazılmıştır. Cemiyet bu olumsuz durumu Matbuat-ı Osmaniye Cemiyeti'ne yazdığı telgraflarla kınamış ve İtilaf güçlerinin haksız emellerine hizmet eden, haksız işgalleri destekleyen yazıların yazılmasının durdurulmasını talep etmiştir. Söz konusu telgrafta:

"Memleketi düşmanlar bölmeye çalışırken onlara yardım eden, memleketin hayırsız evlatlarını kadın kalbi ile telin ediyoruz..." denilerek işgalcilere yardım ve yataklık yapanlar

eleştirilmiştir. Ayrıca bölücü ve parçalayıcı yazılar istemediğini belirten cemiyet; “Bu yazılar vatana ihanet demektir. İstanbul’da yayınlanan başyazılardan dolayı Avrupalı devletler; bunları bütün Anadolu halkının düşüncesi başkadır. İşgali ve zulm altında yaşamak istememektedir...” sözleriyle bu yayınların Türk halkının duygu ve düşüncesini yansıtmadığını belirtmişti (Kaplan, 1998: 101-102; Uğurluay, 2019: 34; Sarıçoban, 2017: 1339).

Cemiyet ayrıca Dünya kadın teşkilatlarını Anadolu’nun İtilaf devletleri tarafından haksız işgali ve bu süreçte yaşanan olumsuz gelişmeler hakkında bilgilendirmiştir. Müslüman dünyasındaki önemli kadın şahsiyetlere gönderdiği mektup ve telgraflarla da onlardan haksız işgaller karşısında protesto ve yardım istemiştir. Bütün bunlarla birlikte kadınların savaş sırasında uğradığı tecavüzü dile getirerek dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmış ve itilaf devletlerinin işgaller sırasında uyguladığı sansürü protesto etmiştir (Sezer Arıç, 3-4).

1.5. İş birliği Yazışmaları

Anadolu Ajansı ile yapılan yazışmalar: 8 Nisan 1920’de Mustafa Kemal Paşa tarafından Cemiyete Anadolu Ajansı’nın kurulduğu bilgisi verilmektedir. Bu haber üzerine de cemiyet Ankara’da kurulan bu ajansın vereceği haberleri kullanacaklarını sevinçle belirtiyorlardı. Şubelerine gönderdiği telgrafta

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Heyet-i Temsiliye Riayet-i Aliyesine” Ankara’da tesis edildiği tebşir olunan ajansı büyük bir memnuniyetle karşıladık. Bütün Anadolu ahalisi için şayan-ı teşekkürdür. Artık menba-ı tereşşuhu meçhul havadislerden kurtulmuş oluyoruz. Lütuf buyurulacak havadisleri buraya tabi mülhakat, nahiye ve en küçük köylere kadar tebliğ edecek vesaiti temine çalışıyoruz. Her emrinizi ifaya cemiyetimizin amade olduğunu tekrar arz ile hürmetlerimizin kabulünü istirham eyeriz.” ifadeleri kullanılmıştır (Baykal, 1996: 17-18). Cemiyet, Anadolu Ajansı ile kuruluşundan başlayarak hep iletişim halinde olmuş, onun yayın imkânından faydalanmıştır (Kaplan, 1998: 103-107).

Osmanlı Ayan ve Mebusan Meclislerine gönderilen telgraflar: Cemiyet, Osmanlı Ayan ve Mebusan meclislerindeki mebusların Kurtuluş Savaşı taraftarı olmalarını arzu etmiş görülmektedir. Zira 21 Şubat 1920’de İstanbul’da toplanan Ayan ve Mebusan Meclisi vekillerine çektiği telgrafta Türklerin kendi meclisleri ve hükümetlerinin yönetimi altında yaşayabileceklerini ifade ederek işgalleri kabul etmeyeceklerini vurgulamıştır. İstanbul’da meclisin işgal güçleri tarafından dağıtılması üzerine (16 Mart 1920) Ankara’ya gelebilen vekillere de “hoş geldiniz” telgrafları göndermiştir (Kaplan,1998:108-109; Uğurluay, 2019:5).

Temsil Heyeti ve ardından kurulan Ankara Hükümeti adına Mustafa Kemal Paşa ile yapılan yazışmalar: Cemiyet kuruluşundan itibaren önce Temsil Heyeti adına ardında da Temsil Heyeti’nden görevi devralan Ankara Hükümeti adına Mustafa Kemal Paşa’dan direktifler almış ve yaptığı faaliyetleri Paşa’ya bildirmiştir (Kaplan, 1998:107, 110-112; Uğurluay, 2019: 35).

1.6. Yardım Faaliyetleri

Cemiyet, askerin kıyafet, yiyecek içecek ihtiyaçlarının; göçmenlerin, kimsesizlerin, gazi ve şehit ailelerinin acil gereksinimlerinin karşılanması amacıyla yardımlar toplamıştır. Bunu yaparken hem aileler arasında dolaşmak hem de kendisi teşkilat olarak ordunun giyimi işine el emekleriyle katkıda bulunmak şeklinde yürütmüştür. Tekâlif-i Milliye emirlerinin yerine getirilmesinde de bütün maddi imkânlarını ortaya koyarak çalışmıştır (Enginün, Cumbur vd. 1983: 44; Sarıçoban, 2017:1339). Topladığı yardımları ve yaptığı harcamaları Temsil

Heyeti'ne bildirmiş ve yardım eden kişilerin adlarını İrade-i Milliye Gazetesi'nde yayınlamıştır (Özcüler, 2002: 48; Sarıçoban, 2017:1339; Uğurluay, 2019: 36). Bunu yaparak bir taraftan toplumu yapılan yardımlar hakkında bilgilendirmiş diğer taraftan yardım yapmayı çekici hale getirmiş görülmektedir. Örneğin, bir araştırmaya göre yapılan yardımlardan “*Kaymakam Salih Bey'in Hanımı (200 kuruş), Komiser Hasan Bey'in Hanımı (200 kuruş)...*” şeklinde gazetede söz edilmiştir (Kaplan, 1998: 112-113).

Sonuç

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Anadolu'nun içine düştüğü çok sıkıntılı bir süreçte kurulmuştur. Ülkenin kurtuluşu için önemli kararlar almış ve bu kararları başarı ile uygulamıştır. Bunu bütün Türk kadınlarının kurtuluş mücadelesine katılmasını sağlamak için faaliyetler yürüterek ve açtığı şubelerle Anadolu'nun geneline yayılarak sürdürmüştür. Öyle ki Türk kadınlarının topyekûn bağımsızlık mücadelesine katılmasında etkin olmuştur. Yaptıkları ile dönemin en etkin kadın hareketlerinden biri olmanın haklı gururuna sahiptir.

Faaliyetlerini, işgaller karşısında kadınların topyekûn harekete geçmesini sağlamak, İstanbul'daki Saray yönetiminin işgaller karşı durmasını istemek, Yine İstanbul'daki Matbuat-ı Osmaniye Cemiyeti'ne işgalleri destekleyen yazıların engellenmesi ve bu yapılanların kabul edilemeyeceği hakkında telgraflar çekmek, Ayan ve Mebusan meclisleri üyelerine çektiği telgraflarla onlardan milli direnişe katılmalarını istemek, İstanbul'un işgali ile Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmak için Anadolu'ya geçen vekillere teşekkür telgrafı çekerek sürdürmüştür. Ayrıca kuruluşundan itibaren Askerin her türlü ihtiyacının karşılanması için çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Göçmenlerin, kimsesizlerin, gazi ver yetimlerin acil ihtiyacının karşılanması için çalışmıştır. İtilaf devletlerinin haksız işgallerini protesto ettiği gibi, işgal bölgelerinde kabul edilemez zulmünü de protesto edip dünya kamuoyuna duyurmaya çalışmıştır.

Kaynaklar

- Baykal, Bekir Sıtkı (1996). Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara.
- Baykal, Bekir Sıtkı (1984). Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1(1), 108-126.
- Dinçer, Hasan ve Aysal, Necdet (2012). “Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın Örgütlenme Aşamasında Melek Reşit Hanım ve Faaliyetleri”, ÇTTAD, Cilt 12 (24): Ankara.
- Enginün, İnci; Cumbur, Müjgan ve Özdemir, Cahide (1983). Milli Mücadele'de Türk Kadını, Ankara: Cumhuriyet'in 60. Yıldönümü Yayınları.
- İnan, Afet (1972). Anadolu Kadınları Müdafaa-İ Vatan Cemiyeti, Büyük Zaferin 50. Yıldönümüne Armağan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,
- İnan, Afet (1982). Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri, 4. Baskı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- İslam, Aynur (2021). Milli Mücadelede Kadın Kahramanlarımız (1919-1922), (Yüksek Lisans Tezi), Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Türkiye.
- Kaplan, Leyla (1998). Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

- Kurnaz, Şefika (1992). Cumhuriyet Öncesi'nde Türk Kadını (1839-1923). Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Mısıroğlu, Aynur (1976). Kuvayi Milliye'nin Kadın Kahramanları, Sebil Yayınevi, İstanbul.
- Özcüler, Özlem. (2002). Milli Mücadele Yıllarında ve Cumhuriyet'in İlk On Yılında Türk Kadınının Toplum İçindeki Konumu ve Örgütlenişi, (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.
- Özdemir, Nuray, (2011), "Milli Mücadelede Kadın Desteği: Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 2 (23): 49-63.
- Peker, Nurettin (1955). İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri (1918- 1923) İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekatı ve Hatıraları, İstanbul.
- Sarıçoban, Gülay (2017) Milli Mücadele'de Anadolu Kadını Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(4):1331-1346.
- Sezer Arıç, Ayten Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyet: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadolu-kadinlari-mudafaa-i-vatan-cemiyeti/> (Erişim tarihi: 31/07/2023).
- Toksoy, Nurcan. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti: <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadolu-ve-rumeli-mudafaa-i-hukuk-cemiyeti/>(Erişim tarihi: 31/07/2023).
- Uğurluay, Burak Can, (2019). Milli Mücadele'de Türk Kadını Ve Çukurovalı Kadınlar (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye.
- Uslu, Merve (2019). Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Işığında Millî Mücadele Dönemi'nde Türk Halkı (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.

Ekler

Resim 1: Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanı Melek Reşit Hanım, Melek Reşit Hanım'ın eşi ve Sivas Vali'si Reşit Bey ile iki kızları.

Baykal, Bekir Sıtkı (1984). Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1(1) s.12.

Resim 2: Türk kadını cephe için çalışırken.

Kaynak: İslam, Aynur (2021). Milli Mücadelede Kadın Kahramanlarımız (1919-1922), Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü T.C. Cumhuriyet Anabilim Dalı, s.158.

Resim 2: Kurtuluş Savaşı'nda sırtında yavrusuyla kağnısını çekerek cepheye silâh, mermi taşıyan kadınlardan biri.

Uyanıker, Ferhat (2007). Milli Mücadele'de Türk Kadını, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.186.